

๑. แนวความคิดและความสำคัญของการศึกษา

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศหรือของภูมิภาคใดส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในดินแดนนั้น เพราะการมีทรัพยากรธรรมชาตินำมาซึ่งการลงทุนทางการเงิน การใช้แรงงาน และเทคนิควิทยาการมีส่วนทำให้ภูมิภาคนั้นได้รับการพัฒนาให้เจริญขึ้น ทฤษฎีพัฒนาภาคให้แนวทางพิจารณาไว้สองแนว คือ การมองความเจริญเติบโตภายในภาคเอง อันเนื่องจากการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ จนกลายเป็นฐานเศรษฐกิจของภูมิภาคนั้นประการหนึ่ง หรือ การมองจากอิทธิพลภายนอก อันได้แก่ การลงทุนจากต่างประเทศหรือต่างภาค และการค้าระหว่างประเทศหรือภาค จนทำให้เกิดการผลิตตามความถนัดในภาคนั้น ๆ อีกประการหนึ่ง*

ในสภาพการพัฒนาเศรษฐกิจภาคใด ๆ จะได้รับแรงผลักดันเบื้องต้นจากอิทธิพลภายนอกภาคมากกว่าจะเกิดจากความเจริญภายในภาคเอง ดังเช่นคำอธิบายของสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลภูเก็ต ของพระยาสุรียานุวัตร จากหนังสือ "ทรัพยากรศาสตร์" ที่แสดงให้เห็นถึงการค่อย ๆ หมดยุคไปของวิธีการผลิตเพื่อยังชีพ (subsistence economy) ภายหลังจากที่ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่ ลักษณะการผลิตเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อตลาด

*ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ, "การวางแผนพัฒนาระดับภาค : การวางแผนพัฒนาประเทศ," หนังสือประจำปี สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (กรุงเทพ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๔๘.

(Market economy) เป็นการนำระบบทุนนิยมเข้ามาใช้ในกิจการนี้ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ที่ต้องการวัตถุดิบเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยลงทุนและแรงงานออกจากศูนย์กลางการ

พระยาสุรียานุวัตร ใคอธิบายไว้ว่า

เป็นต้นว่า ในมณฑลภูเก็ตซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งแร่ดีบุกของสยามนั้น แรกก่อนแผ่นดินเป็นป่าอยู่มาก เพราะราษฎรเบาบาง การทำมาหากินเลี้ยงชีพก็เป็นแต่การทำไร่ข้าวเป็นพื้น แรกการทำนาก็ไม่สู้เป็นธุระใหญ่... เมื่อราษฎรในพื้นที่เป็นป่าเดือนอยู่เช่นนี้ การปกครองก็เลวทรามกันอยู่เอง การรูดค้อนทรายในทรัพย์สมบัติไม่สู้จะแน่นอนนัก การทำมาค้าขายไม่สะดวกทางที่จะชักชวนใจให้ราษฎรอุตสาหกรรมหยักเก็บขอมถนอมทรัพย์สิ่งสมไว้ก็ย่อมมีน้อยอยู่เอง มาภายหลังจากชาวต่างชาติหรือานท่าของต่าง ๆ นานา ซึ่งต้องใช้ดีบุกมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเหล็กใหม่บางแล้วละลายดีบุกทางผิวเพื่อกันสนิม คือ เหล็กวิลลาศ เป็นคนดีบุกมีราคาขึ้นราษฎรในชั้นตนก็เป็นแต่ทำตะแกรงไปเที่ยวร่อนหาแร่ตามคลองน้ำและห้วยลำธาร ที่มีน้ำไหลมาจากภูเขานั้น ไปสูญทำการรูดแร่ ในหลอหลอมเป็นปึกส่งออกไปขายนอกประเทศต่อไป แรงงานของราษฎรเกิดผลขึ้นเป็นความเจริญเป็นอันมาก ไม่ชานานเท่าใด ความเจริญในการนี้ชักโยงเอาพวกคนจีนเขามาพลอยหาเงินควมมากขึ้นทุกที กอนร่อนดีบุกเพียงวันละครึ่งซันกลายเป็นเหมืองแร่ใหญ่โตนั้น จีนเขามาทำการขุดแผ่นดินร่อนแร่จนเป็นหลุมบึงบางแหบทั่วไป คั้งที่เห็นปรุปรุกไคในเมืองภูเก็ตทุกวันนี้ ถึงกับต้องทำเรือขุดหินในท้องทะเลอ่าวภูเก็ตขึ้นร่อนกันแล้ว ประชาชนราษฎรในเมืองนั้นทวีมากขึ้นกว่าสิบเท่า การเพาะปลูกในเกาะภูเก็ตจะขยายใหญ่โตออกไปไม่ไค เพราะจะทำตองออกแรงและทุนมากเกินไป อาหารนอกประเทศราคาถูกว่าตองไปซื้อมาเจือจานไปอย่างทุกวันนี้ ตามที่กล่าวมานี้ก็พอจะเห็นความไคซัดวาลักษณะที่ดินแรงทำการและทุนซึ่งจะเกิดผลไพบูลย์ยิ่งขึ้นนั้น จะเกิดไคเพราะมีความตองการผลเพาะปลูกหรือสินค้าอย่างไคที่ท่านั้นมากขึ้น

อ้างจาก พระยาสุรียานุวัตร, ทรัพย์สินศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐๒ - ๑๐๘.

ปฏิวัติอุตสาหกรรมไปยังดินแดนที่มีทรัพยากรแต่ขอยความเจริญ* ภาคใต้ของไทย ก็เช่นเดียวกับดินแดนค้อยพัฒนาอื่น ๆ ที่ตกอยู่ในเป้าหมายของการลงทุนจาก ประเทศตะวันตกในกิจการเหมืองแร่ค้ำบุกที่แพร่ขยายมาจากแหลมมลายู การเปิด ให้มีการค้าเสรีภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงเป็นการ เปิดทางให้กลุ่มชาวตะวันตกที่พร้อมด้วยเงินทุน และความชำนาญการ เข้ามามีบทบาท ในกิจการเหมืองแร่ รวมทั้งกลุ่มชาวจีนผู้ทำเหมืองแต่ดั้งเดิม และชาวจีนบางคนก็ ไต่เต้ามาจากกรรมกรเหมืองแร่ด้วยความมานะสะสมทุน โดยคนไทยถูกคัดออก จากกิจการนี้อย่างสิ้นเชิง เมื่อการทำเหมืองแร่จำเป็นต้องใช้เงินทุนและความ ขำนาญการอย่างสูงซึ่งคนไทยขาดแคลนทั้งสองสิ่ง^๒

แม้การลงทุนของชาวต่างชาติจะทำให้มีการ เปลี่ยนวิธีการผลิตจากการ ร่อนแร่มาเป็นการทำเหมืองที่เพิ่มเทคนิคการผลิตให้ทันสมัยขึ้น แต่กิจการเหมืองแร่ ซึ่งควรจะเป็นสาขาเศรษฐกิจนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมค้ำอื่น กลับมิได้เป็นไป เช่นนั้น เนื่องจาก

ประการแรก เป้าหมายของการผลิตเป็นไปเพื่อส่งสินค้าออกชั้นปฐม ไม่มีอุตสาหกรรมอื่นที่ใช้ค้ำบุกในรูปวัตถุดิบ

*เน็คเส แรคคานา, การค้าระหว่างประเทศและการพัฒนาเศรษฐกิจ แปลโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๕.

^๒คนไทยขาดค้ำนิยมในการสะสมทุน อันเป็นค้ำนิยมที่สำคัญต่อการพัฒนา เศรษฐกิจในระบบทุนนิยม ดู พรชัย สุจิตต์, "ค้ำนิยมและการพัฒนาเศรษฐกิจใน ญีุ่่น," จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๓ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๑๔) : ๕๔ - ๖๕.

ประการที่สอง ชาวต่างชาติเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตทั้งหมด ดังนั้น
กำไรหรือส่วนเกินที่ได้จากการผลิต (economic surplus) ถูกควบคุมและ
ส่งออกนอกประเทศ

ในลักษณะดังกล่าว ทำให้กิจการเหมืองแร่ของไทยขาดการเชื่อมต่อ
(linkage) ไปยังอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ ที่ควรจะเจริญขึ้นเนื่องจากผลของ
การพัฒนาเหมืองแร่ ทำให้เกิดลักษณะเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ (dualistic
economy) ที่มีความเจริญจำกัดอยู่เฉพาะสาขาเศรษฐกิจ เพื่อส่งออกควบคู่กับ
เศรษฐกิจภายในที่ยังล้าหลัง ลักษณะของการพัฒนาเศรษฐกิจจึงขาดความสมดุลกัน^๑
นอกจากนี้ หลา มยีน ยังได้เสนอเหตุผลเพิ่มเติมว่า นโยบายแรงงานที่ให้ค่าจ้าง
แรงงานถูกแต่คุณภาพต่ำและเป็นแรงงานอพยพจากต่างประเทศ ทำให้ขาดการพัฒนา
แรงงานฝีมือและการศึกษา^๒ แต่อย่างไรก็ตาม กิจการเหมืองแร่ก็มีส่วนทำให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ นอกจากการเปลี่ยนแปลงลักษณะการ
ผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าแล้ว ยังส่งผลไปถึงการขยายตัวทางการค้า
ระหว่างเมืองและระหว่างประเทศในภูมิภาคใกล้เคียง เกิดความเจริญเติบโตของ
เมือง พร้อมกันนั้นก็เกิดคนกลุ่มใหม่ในสังคม คือ นายทุนต่างชาติที่ได้รับผลประโยชน์
โดยตรงจากกิจการนี้ มีการเปลี่ยนแปลงการจัดองค์กรในระบบราชการและการสร้าง

^๑ลักษณะเศรษฐกิจทวิลักษณ์ (dualistic economy) เกิดขึ้นในบาง
ส่วนของประเทศด้อยพัฒนา โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ
สาขาเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เกี่ยวพันกับการลงทุนจากต่างประเทศ เป็นเพียงส่วนเล็ก
ในเศรษฐกิจส่วนใหญ่ที่ยังล้าหลัง ไม่มีการแผ่ขยายการพัฒนาจากส่วนเจริญไปยัง
เศรษฐกิจส่วนใหญ่ อางจาก ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, พัฒนาการเศรษฐกิจประเทศไทย
(พระนคร : โรงพิมพ์วิทยากร, ๒๕๑๑), หน้า ๑๐.

^๒หลา มยีน, เศรษฐกิจของประเทศที่กำลังพัฒนา, กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๔๐ - ๔๕.

ทางคมนาคมเพื่อถึงผลประโยชน์จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การอพยพของชาวจีนเข้าสู่กิจการเหมืองแร่ นอกจากเป็นการเพิ่มประชากรแล้ว ยังก่อให้เกิด "สังคมจีน" ขึ้นบางแห่งในภาคใต้ที่รับเอาวัฒนธรรมแบบตะวันตกผสมกับความเป็นจีนแบบเดียวกับที่เกิดขึ้นในดินแดนมลายูของอังกฤษ จากลักษณะที่ดังทำให้ภาคใต้รับเอาวัฒนธรรมและบริการทางเศรษฐกิจสังคมส่วนใหญ่จากประเทศข้างเคียงมากกว่ากรุงเทพ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญของประเทศ ฉะนั้นภาคใต้จึงมีลักษณะค่อนข้างเป็นเอกเทศ ไม่ต้องพึ่งพาศูนย์กลางเท่าใดนัก แต่ขณะเดียวกัน เป็นแหล่งเงินรายได้แหล่งใหญ่ของรัฐบาลในรูปของภาษีต่าง ๆ ความจำเป็นต้องผูกพันกับมลายูและการแสวงผลประโยชน์เป็นสิ่งชักนำไปสู่ปัญหาทางการเมืองในดินแดนนี้ ระหว่างอังกฤษกับไทยในที่สุด

ภายใต้แนวความคิดของการศึกษากิจการเหมืองแร่ที่มุ่งกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้ดังกล่าวนี้ การศึกษาจะออกมาในรูปของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ โดยมุ่งให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาหน่วยเศรษฐกิจประเภทหนึ่งว่า มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจอย่างไร การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจจากระบบเศรษฐกิจแบบเก่าไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ จะก่อให้เกิดความเจริญเติบโต ที่ขยายตัวไปกว้างไกลจนถึงขั้นของการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงใดนั้น เป็นสิ่งที่จะได้ศึกษาวิจัยด้วย

๒. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

ในการศึกษาผู้เขียนได้วางจุดมุ่งหมายไว้ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุกในประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคใต้
๒. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของเอกชนชาวต่างชาติที่มีต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุก อันมีผลต่อเนื่องไปถึงการมีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคม
๓. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของรัฐบาลในแนวนโยบายและวิธีปฏิบัติที่มีต่อกิจการเหมืองแร่

๔. เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลของการพัฒนากิจการเหมืองแร่ คีบูกที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ ในด้านการเปลี่ยนแปลง พลังการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต การกระจายผลประโยชน์ของกิจการนี้ไปยังระบบเศรษฐกิจส่วนรวม ตลอดจนความเจริญทางการค้าและความเติบโตของเมือง ในภาคใต้

๓. ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาถึงกิจการเหมืองแร่คีบูกในภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๗๔ คือตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการผลิตคีบูก จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๔ เมื่อไทยเข้าเป็นสมาชิกโครงการจำกัดคีบูก และยังได้ศึกษา ถึงผลจากการเติบโตของกิจการนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคม ภาคใต้อย่าง

๔. วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

การดำเนินการค้นคว้าและวิจัยจะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางด้าน เอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยหลักฐานชั้นหนึ่ง (Primary Sources) ประกอบกับหลักฐานชั้นสอง (Secondary Sources) และนำเสนอ แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ทั้งนี้โดยมีแหล่งศึกษา ค้นคว้าที่สำคัญ คือ

๑. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
๒. หอสมุดแห่งชาติ
๓. หอสมุดกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงอุตสาหกรรม
๔. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๕. หอสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๖. หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อนึ่ง ผู้วิจัยยังได้รับความรู้ด้านอุตสาหกรรมเหมืองแร่และสภาพเศรษฐกิจ และสังคมจากผู้มีความรู้ประกอบการศึกษาวิจัยครั้งนี้ด้วย

๕. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

ผลของการวิจัยนี้จะทำให้ทราบถึงประวัติของอุตสาหกรรมเหมืองแร่ คิบุกในประเทศไทย และสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคใต้ที่ได้รับแรงผลักดันจากการเติบโตของกิจการนี้ ผู้วิจัยหวังว่าการศึกษารื่องนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาระวัติศาสตร์เศรษฐกิจภูมิภาคที่ควรได้รับความสนใจศึกษา ทั้งนี้เพราะปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม ที่เกิดจากการพัฒนาประเทศในปัจจุบันนั้น ส่วนหนึ่งมาจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในส่วนภูมิภาค การศึกษาที่จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงจึงอาจทำให้ทราบถึงเหตุปัจจัย ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนอุปสรรคและปัญหาที่โลกอุปและสืบทอดมาเป็นปัญหาของการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน

๖. อักษรที่ปรากฏในเชิงอรรถ

อักษรที่ปรากฏในเชิงอรรถมีดังต่อไปนี้

- กจช. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
- กษ. เอกสารกระทรวงเกษตรราธิการ ที่ได้จัดหมวดหมู่แล้ว
- กส. เอกสารกระทรวงเกษตรราธิการ ที่ยังไม่ได้จัดหมวดหมู่ (ขณะที่ผู้เขียนทำการค้นคว้า)
- กท. เอกสารกระทรวงกลาโหม
- ค. เอกสารกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
- คค. เอกสารกระทรวงคมนาคม
- ต. เอกสารกระทรวงต่างประเทศ
- น. เอกสารกระทรวงนครบาล
- ม. เอกสารกระทรวงมหาดไทย

- ยช. เอกสารกระทรวงโยธาธิการ
รล. เอกสารกรมราชเลขาธิการ
ศธ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ
ฉบ.๒ เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
B.P.P. British Parliamentary Paper.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย